

van eigendomsrecht door verjaring vermits het feit alleen dat die strook reeds sinds 1945 gebruikt werd door eisers en hun cliënteel geenszins volstaat ter bewijslevering van een dertigjarig bezit als grondslag tot verjaring nu hieruit nog niet blijkt dat het bezit op een exclusieve wijze werd uitgeoefend door eisers en hun rechtsvoorgangers; dat eisers immers als bezitters van die grond geacht worden als eigenaars en bijgevolg exclusief voor zichzelf te bezitten (schending van art. 2228, 2229, 2230, 2235 en 2268, B.W.); dat dit wettelijk vermoeden hen van dit bewijs ontslaat en het bewijsaanbod van eisers derhalve ten onrechte afgewezen werd louter omdat hieruit nog niet blijkt dat het bezit op een exclusieve wijze uitgeoefend werd (schending van art. 1315, 1349, 1350, 1352, 2228, 2229, 2230, 2235, 2262, 2268, B.W., en 870 Ger. W.;

zodat het bestreden arrest de in het middel aangewezen bepalingen geschonden heeft:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Over de door de verweerders opgeworpen grond van niet-ontvankelijkheid van het onderdeel: het onderdeel is onnauwkeurig omdat het een aantal wettelijke bepalingen aanvoert, zonder aan te geven waarin de schending van elk van deze bepalingen bestaat:

Overwegende dat het onderdeel opkomt tegen de afwijzing van het door de eisers aangeboden getuigenbewijs omtrent hun dertigjarig bezit, op grond van miskenning door de appèlrechters van de regels betreffende de bewijslast; dat de in het onderdeel als geschonden aangewezen wettelijke bepalingen op die grief betrekking hebben;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid moet worden verworpen;

Over het onderdeel zelf:

Overwegende dat degene die beweert dat een bezit gebrekkig is, zulks dient te bewijzen;

Overwegende dat het arrest het bewijsaanbod van de eisers omtrent hun dertigjarig bezit van het perceel verworpt omdat dit geen precieze en voor tegenbewijs vatbare feiten bevat die als daden van bezit van hun rechtsvoorgangers en/of van de eisers zelf kunnen gelden "en" die het hof van beroep moeten toelaten na te gaan of dit bezit exclusief was en derhalve voldeed aan de voorwaarden, vereist voor een eigendomsverkrijgende verjaring;

Dat het arrest aldus het bewijs van de deugdelijkheid van het bezit aan de eisers oplegt en hun zodoende een bewijs oplegt waartoe zij niet gehouden zijn;

Dat het middel gegrond is;

OM DIE REDENEN,

Vernietigt het bestreden arrest;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van het vernietigde arrest;

Houdt de kosten aan en laat de beslissing daaromtrent aan de feitenrechter over;

Verwijst de zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

Aldus door het Hof van Cassatie, derde kamer, te Brussel, in openbare terechtzitting van zestien februari negentienhonderd achtennegentig uitgesproken, alwaar aanwezig zijn eerste voorzitter Marchal; afdelingsvoorzitter Verougstraete, de raadsheren Boes, Wauters, Dhayer, advocaat-generaal De Raeve, eerst-aanwezend adjunct-griffier Van den Abbeel.

NOOT: DE BEWIJSLAST VAN DE (ON)DEUGDELIJKHEID VAN HET BEZIT

1. Zo in het Romeinse recht het begrip *possessio* oorspronkelijk een eerder beperkte betekenis had (een goed bezitten betekende dat het goed onderworpen was aan zijn fysieke macht, dat men er de feitelijke heerschappij over had, *possessio rei*) zodat het bezit slechts betrekking had op lichamelijke goederen en overeenstemde met de uitoefening van het eigendomsrecht, dan werd stilaan aangenomen dat, naast het bezit van goederen, ook de *quasi-possessio* of *possessio iuris* van de rechten van erfdiensbaarheid en van vruchtgebruik mogelijk was(1); die opvatting werd eveneens gedeeld door de opstellers van het Burgerlijk Wetboek die het bezit in artikel 2228 B.W. omschreven als volgt: "Bezitten is het houden of het genieten van een zaak die wij in onze macht hebben of van een recht dat wij uitoefenen, hetzij in persoon, hetzij door een ander die in onze naam de zaak in zijn macht heeft of het recht uitoefent" (2). Eigenlijk heeft het bezit altijd betrekking op een lichamenlijk goed maar de handelingen waardoor het wordt geconcretiseerd stemmen of overeen met de uitoefening van het eigendomsrecht in welk geval er bezit is van een *goed* dan wel met de uitoefening van een zakelijk recht op andermans goed

1. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite élémentaire de droit civil beige* (hierna verkort geciteerd *Traite*), V, tweede uitgave, Brussel, Bruylant, 1975, nr. 836; J. HANSENNE, *Les biens, Précis* (hierna verkort geciteerd *Les biens*), I, Collection Scientifique de la Faculté de Droit de Liège, 1996, nr. 133; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Répertoire notarial*, Encyclopedie juridique permanente sous la direction de G. de LEVAL, M. RENARD-DECLAIRFAYT et J.-F. TAYMANS, II, *Les biens*, Livre XII (hierna verkort geciteerd "Possession" in *Rép. not.*), Brussel, Larcier, 1987, nr. 2; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, in *Beginselen van Belgisch privaatrecht* (V), tweede gewijzigde druk (hierna verkort gecijerd *Zakenrecht*, I), Brussel, Story-Scientia, 1990, nrSr402, litt. A en vn. 11 en 104, litt. C.
2. Kritiek wordt op die wetsbepaling uitgeoefend o.m. omdat het onderscheid tussen het *bezit* en het *houderschap* er niet in voldoende mate uit blijkt (J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 134; A. KLUYSKENS, *Beginselen van burgerlijk recht*, V, *Zakenrecht* (hierna verkort geciteerd *Zakenrecht*), derde druk, Antwerpen, Standaard, 1946, nr. 46; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 3; F. VAN NESTÉ, *Zakenrecht*, I, nr. 104, litt. A).

in welk geval er gesproken wordt van het bezit van een *recht*; op de keper beschouwd gaat het altijd om de *uitwendige uitoefening van een recht* om welke reden het bezit kan worden omschreven als "*de uiterlijke openbaring van een zakelijk recht dat men beweert te hebben door het stellen van daden die zulk recht kenmerken, daden die in de ogen van derden als de uitoefening van dat recht worden beschouwd*" (3).

2. Vermits het bezit de openbaring is van de aanspraak op een recht, veronderstelt dat begrip het bestaan van twee bestanddelen, met name het *corpus* (het materieel bestanddeel) en de *animus* (het psychologisch bestanddeel); men is alleen dan bezitter wanneer die beide bestanddelen samen aanwezig zijn (4).

3. Het *corpus possessionis* is, wat het eigendomsrecht betreft, de feitelijke en uitsluitende heerschappij over een zaak en, wat de andere zakelijke rechten betreft, de daadwerkelijke uitoefening van de bevoegdheden welke die rechten verlenen. Dat *corpus possessionis* bestaat uit *materiële daden*, handelingen zoals die welke een eigenaar als meester van de zaak (resp. zoals die welke een titularis van een ander zakelijk recht) zou verrichten. Die materiële daden kunnen volgens artikel 2228 B.W. zijn, ofwel "het houden" van een zaak, d.w.z. handelingen waarbij een persoon de zaak in zijn fysieke macht houdt, ofwel "het genieten" van een zaak, d.w.z. het economisch gebruik ervan; zo b.v. is het optrekken van huur- of pachtgelden een wijze van bezit van een verhuurd of verpacht onroerend goed: men kan bezitten door het *corpus* van een ander, door vertegenwoordiging, hetgeen blijkt uit de woorden van artikel 2228 B.W. "hetzij door een ander die in onze naam de zaak in zijn macht heeft of het recht uitoefent" en de huurder die het huis woont of de pachter die het veld bebouwt bezitten niet voor zichzelf doch in naam en voor rekening van de verhuurder of de verpachter. Zo het steeds moet gaan om

3. Die bepaling is beperkter dan die welke volgt uit de algemene bewoordingen van artikel 2228 B.W. volgens welke de uitoefening van om het even welk recht ook -en niet alleen de uitoefening van een zakelijk recht- voorwerp van bezit zou kunnen zijn (H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nrs. 828 en 836; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 104, litt. C).
4. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 841; J. HANSENNE, "Examen de jurisprudence (1970 à 1975). Les biens", *R.C.J.B.* 1977, (83), nr. 16, p. 104; A. HEYVAERT, "Overzicht van rechtspraak (1965-1968). Het bezit", *T.P.R.* 1969, (753), p. 755, nr. 2; J. KOKELBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, "Overzicht van rechtspraak. Zakenrecht (1989-1994)", *T.P.R.* 1995, (503), p. 717, nr. 179; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nrs. 107 en 109, litt. A; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming van onroerende goederen en onroerende rechten* (hierna verkort geciteerd: *Bezit en bezitsbescherming*), Brugge, Die Keure, 1995, nr. 35.

materiële daden zodat een rechtshandeling (b.v. het sluiten van een huur- of pachtovereenkomst) het *corpus possessionis* niet kan uitmaken (5) vermits men daarvoor niet noodzakelijkerwijs bezitter moet zijn, kan de uitvoering van die rechtshandeling derhalve tot gevolg hebben dat het *corpus possessionis* van de bezitter door de houder van het goed (b.v. de huurder of pachter) wordt geopenbaard (6).

4. De *animus possessionis* is het inzicht van de bezitter die heerschappij of die bevoegdheden voor zichzelf, *pro suo*, uit te oefenen en niet voor rekening van een ander, niet *pro alieno* (*alieno nomine*). Op dit psychologisch, intentionele bestanddeel (de *animus domini*, de wil zich ten aanzien van de zaak als eigenaar te gedragen of, beter nog, vermits door het bezit niet noodzakelijkerwijs de aanspraak op het eigendomsrecht maar ook die op een ander zakelijk recht kan worden veruiterlijkt, de *animus rem sibi habendi*) wordt in de bepaling van artikel 2228 B.W. niet voldoende de nadruk gelegd. De *animus* mag niet worden verward met de overtuiging dat men rechten kan doen gelden op een bepaald goed, i.a.w. met de goede trouw: bezit is een louter feitelijke toestand en het is van ondergeschikt belang te weten of het al dan niet rechtmatig is, of de bezitter al dan niet te goeder trouw is (7) met dien verstande evenwel dat het bezit te goeder trouw wel bijzondere gevolgen heeft (b.v. art. 549 B.W.; cf. art. 550 B.W.) waaronder een kortere termijn om door verkrijgende verjaring eigenaar te worden van een uit kracht van een wettige titel verkregen onroerend goed (art. 2265 B.W.).

Het al dan niet aanwezig zijn van het bestanddeel *animus* bepaalt of men te maken heeft met een eigenlijk *bezit*

- J. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 842, litt. B; R. DERINE en P. HAMELINK, "Overzicht van rechtspraak (1969-1972). Zakenrecht", *T.P.R.* 1973, (781), p. 860-861, nr. 110; A. HEYVAERT, *o.c.*, *T.P.R.* 1969, nr. 1, p. 754; C. RENARD en J. HANSENNE, "Examen de jurisprudence (1966 à 1969). Les biens", *R.C.J.B.* 1971, (99), nr. 17, p. 123; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 108, litt. B en C; E. VIEUJEAN, "Examen de jurisprudence (1960 à 1964). Personnes et biens {Suite}", *R.C.J.B.* 1966, (311), nr. 73, p. 340; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 215 en 634 in fine; cf. J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 137 alsmede C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 6.
6. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*; J. HANSENNE, *ibid.*; A. HEYVAERT, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, *o.c.*, *R.C.J.B.* 1971, nr. 17, p. 123; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 6; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 108, litt. B; E. VIEUJEAN, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 215.
7. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nrs. 840, 841 en 843; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 138 en 152; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 46; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nrs. 7 en 20; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 111; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 40.

dan wel met een louter *houderschap* (of nog genoemd *detentie* alsmede, nogal ongelukkig vermits alzo verwarring wordt gecreëerd met het eigenlijk bezit, *bezit ter bede, precair bezit*): als een persoon de materiële daden die het *corpus* uitmaken niet voor zichzelf (*pro suo*) maar met toestemming of voor rekening van een ander (*pro alieno, alieno nomine*) of krachtens een hem door de wet of de rechter verleende handelingsbevoegdheid uitoefent, is hij geen bezitter doch houder (of nog genoemd *detentor* alsmede *bezitter ter bede, precaire bezitter*); het *houderschap* vindt dienvolgens altijd zijn oorzaak in een rechtstitel(8). Tevens moet worden opgemerkt dat eenzelfde persoon soms in verband met eenzelfde goed én houder én bezitter kan zijn precies omdat dit goed het voorwerp van verschillende zakelijke rechten kan zijn; zo is, bij vestiging van een vruchtgebruik op een goed, de vruchtgebruiker, wat betreft het eigendomsrecht op dat goed, bij gebreke van de *animus*, slechts houder om welke reden hij trouwens terecht in de exemplatieve opsomming van houders in het tweede lid van artikel 2236 B.W. werd opgenomen doch, wat betreft het vruchtgebruik, bezitter vermits hij het inzicht heeft het *corpus*, als vruchtgebruiker, *pro suo* uit te oefenen. Hoe weet men nu of iemand het *corpus* al dan niet *pro suo* heeft? Het is uiteraard steeds moeilijk het bestaan van een inzicht te bewijzen om welke reden de wetgever met betrekking tot het bestanddeel *animus* een aantal vermoedens heeft geformuleerd. Men "wordt steeds gedacht voor zichzelf, en als eigenaar te bezitten, tenzij bewezen is dat men heeft aangevangen voor een ander te bezitten", tenzij m.a.w. bewezen is dat men aanvankelijk het bezit voor een ander (*pro alieno*) had (art. 2230 B.W.): de persoon die de zaak bezit wordt vermoed die als eigenaar (resp. als titularis van een ander zakelijk recht) te bezitten en het tegenbewijs van dit vermoeden *iuris tantum* moet door de tegenpartij van de bezitter worden geleverd (9). Wanneer men "heeft aangevangen voor een ander te bezitten, wordt steeds vermoed dat men het bezit onder dezelfde titel voortzet, tenzij het tegendeel bewezen is" (art. 2231 B.W.): wanneer men aanvankelijk *pro alieno* bezit ("houdt"), wordt men vermoed dat bezit op dezelfde wijze, als houder dus, voort te zetten maar de houder vermag het tegenbewijs van dit vermoeden *iuris tantum* te leveren en met name te bewijzen dat zijn *houderschap* op gegeven ogenblik tengevolge van

titelverandering gewijzigd is in bezit (art. 2238 B.W.)(10).

5. Vermits de *animus possessionis* wordt vermoed en het *corpus possessionis* bestaat uit materiële daden, kan het bezit door alle middelen worden bewezen(11), zelfs wanneer men beweert te bezitten door het *corpus* van een ander; door vertegenwoordiging (*animo suo; corpore alieno*) tenzij, in dat laatste geval, de beweerde houder zou aanvoeren geen houder maar zelf bezitter te zijn in welk geval het bewijs van de rechtshandeling die het bezit *corpore alieno* tot stand heeft gebracht overeenkomstig artikel 1341 B.W. zal moeten worden geleverd(12).

De feitenrechter stelt op onaantastbare wijze het al dan niet bestaan van de feiten vast waarop een beweerd bezit is gegrond(13) met dien verstande evenwel dat het Hof van Cassatie moet nagaan in welke mate daaruit in rechte een bezit kan worden afgeleid(14).

6. Krachtens artikel 2229 B.W. moet het bezit, opdat het **deugdelijk** zou zijn, d.w.z. aanleiding zou kunnen geven tot verkrijgende verjaring (bezit *ad usucapionem*), **voortdurend, ongestoord, openbaar** en **ondubbelzinnig** zijn; naast deze vier hoedanigheden is volgens de besproken wetsbepaling eveneens een "onafgebroken"

8. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 844; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 139 en 190; M. HANTIAU, "La réintégrand, ou la maxime «Spoliatus ante omnia restituendus»" (noot onder Cass. 18 december 1975), *R.C.J.B.* 1979, (73), nr. 7, p. 83-84 en vn. 63 en nr. 9, p. 89 in fine; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nrs. 8 en 58; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 114; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 44.

9. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 847; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 203; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 71; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 115, litt. B.

10. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*; J. HANSENNE, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, *ibid.*; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 115, litt. C; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 48.

11. Cass. 16 september 1954, *Arr. Verbr.* 1955, 1, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1955, I, 1, verwijzende noot, *R.W.* 1954-55; 1291, *J.T.* 1954, 707, noot J.-Cl. de HARVEN, *J.C.Br.* 1954, 343, *Rev. banque* 1954, 833, noot en *Rev. prat. soc.* 1955, 146, verwijzende noot; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 136; J. KOKELLENBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c. T.P.R.* 1995, p. 719, nr. 183; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 5; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 214.

12. H. VUYE, *ibid.*

13. Cass. 26 april 1957, *Arr. Verbr.* 1957, 702, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1957, 1, 1015, verwijzende noot en *Res. Jur. Imm.* 1958, 439; Cass. 8 september 1961, *Buil. en Pas.* 1962, I, 41; Cass. 14 januari 1971, *Arr. Cass.* 1971, 463 en *Buil. en Pas.* 1971, 1, 445; Cass. 9 september 1971, *Arr. Cass.* 1972, 29 en *Buil. en Pas.* 1972, I, 26; Cass. 4 maart 1974 (impliciete oplossing), *Arr. Cass.* 1974, 729, *Buil. en Pas.* 1974, 1, 683, *J.T.* 1974, 350 en *T. Gem.* 1974, 239; Cass. 9 februari 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 746 en *Buil. en Pas.* 1982, 1, 728; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 842; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 356; J. HANSENNE, "Prescription acquisitive" in *Répertoire notarial*, II, *Les biens*, Livre XIII (hierna verkort geciteerd "Prescription acquisitive" in *Rép. not.*), Brussel, Larcier, 1983, nr. 24; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 108, litt. B.

14. Cass. 26 april 1957, *ibid.*; Cass. 25 maart 1966, *Buil. en Pas.* 1966, 1, 967 en *R.W.* 1966-67, 886; Cass. 9 september 1971, *ibid.*; Cass. 4 maart 1974 (impliciete oplossing), *ibid.*; Cass. 9 februari 1982, *ibid.*

bezit "als eigenaar" vereist doch die voorwaarden zijn geen vereisten tot een deugdelijk bezit maar wel bestaansvoorwaarden van het eigenlijk bezit (15): wordt het bezit "afgebroken" dan gaat het verloren en wordt de verjaring gestuit (art. 2243 B.W.) terwijl het geen nader betoog behoeft dat men moet bezitten *pro suo* (als eigenaar, resp. als titularis van een zakelijk recht op andermans goed) vermits er anders geen eigenlijk bezit maar louter houderschap is.

Bij ontstentenis van één of meer van voornoemde vier hoedanigheden wordt het bezit gebrekkig zodat het niet tot *usucapio* kan leiden; die met voornoemde ontbrekende hoedanigheden corresponderende bezitsgebreken zijn de **discontinuïteit**, het **geweld**, de **heimelijkheid** en de **dubbelzinnigheid**.

7. Het bezit moet **voortdurend** zijn, d.w.z. dat de materiële daden waardoor het wordt veruiterlijkt elkaar regelmatig moeten opvolgen, geen leemten in de tijd mogen vertonen; zulks betekent evenwel niet dat de bezitter op elk ogenblik actief moet optreden: het volstaat dat hij handelt zoals de eigenaar (resp. de titularis van het zakelijk recht op andermans goed) dat zou doen, dat hij het goed gebruikt telkens als nodig overeenkomstig zijn bestemming (16) zodat er alleen sprake kan zijn van **discontinuïteit** wanneer er een abnormale onderbreking is ingevolge zijn eigen optreden (17). De discontinuïteit is

15. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 855, litt. B; J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 155; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 51; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 23; H. SOLUS en R. PERROT, *Droit judiciaire privé*, I, Parijs, Sirey, 1961, nr. 192; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 125, litt. A; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 653.
16. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 857 en VI, Brussel, Bruylant, 1953, nr. 620 in fine; J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 158; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 52; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 26; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 126; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 667 en 669.
- Het begrip **voortdurend** in artikel 2229 B.W. is hoege-naamd niet identiek met het begrip, **voortdurend** in artikel 688 B.W.: een voortdurende erfdiensbaarheid is een erfdiensbaarheid voor de uitoefening waarvan geen menselijke handeling nodig is waaruit volgt dat het voortdurend bezit van een niet voortdurende erfdiensbaarheid mogelijk is (H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, VI, nrs. 620 en 621; P. HEURTERRE, "Les actions possessoires ayant pour objet des servitudes légales ou conventionnelles de passage" (noot onder Cass. I maart 1962), *Jl. C.J.B.* 1965, (313), vn. 38 onder nr. 16, p. 324; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 668).
17. Wanneer de onderbreking uitgaat van een derde dan is er geen sprake van **discontinuïteit** maar wel van een "afgebroken" bezit waardoor de verjaring wordt gestuit tenzij binnen het jaar de nodige bezitsvordering wordt ingesteld (art. 2243 B.W. en art. 1370, eerste lid, 4° Ger.W.) en die vordering wordt toegewezen (H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nrs. 853 en 858; R. DERINE en P. HAMELINK, *o.c.*, *T.P.R.* 1973, p. 864-865, nr. 114; A.

een tijdelijk gebrek (het houdt op te bestaan van zodra de bezitter opnieuw op geregelde en normale wijze het bezit uitoefent) (18) en een absoluut gebrek (het mag door iedereen worden ingeroepen) (19). Tenslotte wordt de bezitter, wat het voortdurend karakter van zijn bezit betreft, beschermd door een wettelijk vermoeden: krachtens artikel 2234 B.W. wordt de tegenwoordige bezitter die bewijst voorheen het bezit te hebben gehad, geacht het ook in de tussentijd te hebben gehad, behoudens tegenbewijs (20).

8. Het bezit moet **ongestoord** ("paisible") zijn zodat naar de letter van artikel 2229 B.W. alleen een bezit dat *pendente possessione* door geen (b.v. door een derde gepleegd) geweld wordt gestoord tot verjaring zou leiden terwijl daarentegen krachtens artikel 2233, eerste lid B.W. (door de bezitter gepleegde) daden van geweld om het bezit te verkrijgen (aanvankelijk, initiaal geweld) niet tot grondslag kan dienen voor een bezit waaruit verjaring zou ontstaan: staat het vast dat initiaal geweld niet tot een deugdelijk bezit kan leiden, dan is er betwisting over de vraag of tijdens het bezit door een derde (of door de bezitter zelf ter verdediging van zijn bezit) gepleegd geweld dat bezit al dan niet ondeugdelijk maakt (21). Onder **geweld** wordt, bij analoge toepassing van de artikelen 1112 tot 1114 B.W., zowel fysiek als moreel geweld bedoeld (22). Het geweld is een tijdelijk gebrek (zodra het geweld ophoudt, wordt het bezit deugdelijk: men zie trouwens artikel 2233, tweede lid B.W.) (23) en

- HEYVAERT, *o.c.*, *T.P.R.* 1969, p. 756, nr. 4; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 52; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 667 in fine en vn. 88).
18. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 859; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 53; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 126; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 653; cf. J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 175 alsmede C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 43.
19. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*; J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 160; A. KLUYSKENS, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 28; F. VAN NESTE, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 666.
20. J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 159; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 27; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 126 in fine; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 633, 635 en 670.
21. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 860; J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 163; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 31; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 127, litt. A en B; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 658 tot 662.
22. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 861; J. HANSENNE, *Les Mens*, I, nr. 162; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 54 in fine; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 30; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 127, litt. C; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 657.
23. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 862; J.

een relatief gebrek (het mag alleen door het slachtoffer van het geweld worden ingeroepen) (24).

9. Het bezit moet **openbaar** zijn omdat alle belanghebbenden ervan kennis moeten dragen of kunnen dragen zodat zij vermogen de verkrijgende verjaring te stuiten (25): er is dienvolgens **heimelijkheid** wanneer het gedrag van de bezitter tot gevolg heeft dat de materiële daden waaruit het *corpus possessionis* bestaat, verborgen worden gehouden voor diegenen die er belang bij hebben die daden te kennen (26). Heimelijkheid is een tijdelijk gebrek (het houdt op wanneer er geen heimelijkheid meer is) (27) en een relatief gebrek (het mag alleen door de onkundig gelaten belanghebbende[n] worden ingeroepen) (28).

10. Het bezit moet **ondubbelzinnig** zijn, d.w.z. dat de materiële daden waaruit het *corpus possessionis* bestaat, ontegenzeggelijk de uitoefening moeten zijn van het preciese recht waarop de bezitter aanspraak maakt (29). Het hoeft geen betoog dat identieke materiële daden veelal karakteristiek zijn voor onderscheiden zakelijke rechten

(de oprichting van een gebouw op een bouwgrond b.v. behoort zowel tot de bevoegdheid van de eigenaar ervan als tot die van de vruchtgebruiker, de erfpachter of de opstaliër) zodat er alleen dan sprake is van **dubbelzinnigheid** wanneer die daden, *gelet op de omstandigheden*, de uiting kunnen zijn van een ander recht dan dat waarop de bezitter aanspraak maakt (30), wanneer zij, *telkens gelet op de concrete situatie*, voor zijn tegenpartij vatbaar zijn voor verschillende interpretaties (31) zoals de door een mede-eigenaar van een onroerend goed die aanvoert door *usucapio* exclusieve eigenaar van dat goed te zijn geworden, verrichte materiële daden wanneer niet kan worden vastgesteld of hij die als uitsluitend eigenaar dan wel gewoon als mede-eigenaar heeft gesteld (32). Dubbelzinnigheid is een tijdelijk gebrek (het houdt op wanneer er geen dubbelzinnigheid meer is) (33) en een absoluut gebrek (het mag door iedereen worden ingeroepen) (34).

- HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 175; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 55; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 43; F. VAN NESTE, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 653.
24. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 863; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 164 en 175; A. KLUYSKENS, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nrs. 32 en 43; F. VAN NESTE, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 656.
25. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 864; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 165; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 56; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 33; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 128; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 663 tot 665.
- Het begrip **openbaar** in artikel 2229 B.W. is hoegenaamd niet identiek met het begrip **zichtbaar** in artikel 689 B.W.: zichtbaar zijn erfdienstbaarheden waarvan blijkt door (van op het dienstbare erf zichtbare) uitwendige werken, niet zichtbaar zijn die welke geen uitwendig teken van hun bestaan vertonen waaruit volgt dat het openbaar bezit van een niet zichtbare erfdienstbaarheid mogelijk is (H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, VI, nrs. 620 en 621; P.-HEURTERRE, *o.c.*, *R.C.J.B.* 1965, vn. 38 onder nr. 16, p. 324).
26. A. KLUYSKENS, *ibid.*; F. VAN NESTE, *ibid.*
27. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 865; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 175; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 57; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 43; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 128 in fine; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 653.
28. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 166 en 175; A. KLUYSKENS, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nrs. 34 en 43; F. VAN NESTE, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 656.
29. F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 129, litt. A.

30. Cass. 3 mei 1984, *Arr. Cass.* 1983-84, 1146, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1984, I, 1079, verwijzende noot, *R.W.* 1984-85, 1646 en *J.T.* 1985 (verkort), 96; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 169; J. HANSENNE, "Examen de jurisprudence (1982 à 1988). Les biens", *R.C.J.B.* 1990, (285), p. 326-327, nr. 28; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 37; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 675 en 676; cf. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 866 en F. VAN NESTE, *ibid.*
31. Cass. 4 december 1986, *Arr. Cass.* 1986-87, 448, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1987, I, 415, verwijzende noot, *R.W.* 1986-87, 2147 en *T. Not.* 1987, 128; J. HANSENNE, *ibid.*; J. KOKELENBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c.*, *T.P.R.* 1995, p. 723-724, nr. 190; C. RENARD en J. HANSENNE, *ibid.*; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 676; cf. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*
32. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 866; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 170, litt. a; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 38, litt. A; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 129, litt. B; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nrs. 675 en 677.
- Een mede-eigenaar zal dienvolgens alleen dan door *usucapio* het exclusief eigendomsrecht kunnen verwerven wanneer uit de door hem gestelde materiële daden die het *corpus possessionis* uitmaken, ondubbelzinnig blijkt dat hij zich de rechten van de andere mede-eigenaar(s) aanmatigt door zich als uitsluitend eigenaar te gedragen (Cass. 14 oktober 1926, *Buil. en Pas.* 1927, 1, 67, *B.J.* 1927, 198, *Ree. bât* 1927, 18 en *Rev. adm.* 1928, 37; Cass. 8 december 1988, *Arr. Cass.* 1988-89, 424, *Buil. en Pas.* 1989, I, 386, *R.W.* 1988-89, 1189, *J.T.* 1989, 144 en *Rev. not. b.* 1989, 193; voor een recente toepassing zie men Vred. Visé 1 februari 1993, bevestigd door Rb. Luik 21 februari 1994, *T. Vred.* 1995, 190, noot H. VUYE, "Dubbelzinnigheid als bezitsgebrek en het bezit van de medeëigenaar").
33. A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 60; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 653.
34. J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 171; A. KLUYSKENS, *ibid.*; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 39; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 666.

11. Bij gebreke van enerlei wettelijk vermoeden zou, op het eerste gezicht, mogen worden verondersteld dat de bewijslast van de deugdelijkheid van zijn bezit krachtens de door de artikelen 1315, eerste lid B.W. en 870 Ger.W. uitgedrukte algemene beginselen op de bezitter rust maar het tegengestelde is waar: niet de bezitter moet de deugdelijkheid van zijn bezit maar zijn tegenpartij moet het (de) door hem aangevoerde bezitsgebrek(en) en dienvolgens de ondeugdelijkheid ervan bewijzen(35); immers, niet alleen zou de bezitter, moest hem het bewijs van die deugdelijkheid worden opgelegd, alsdan negatieve feiten, met name het ontbreken van bezitsgebreken, moeten bewijzen(36) maar daarenboven volgt uit het systeem van de bezitsbescherming (met name de gunstige houding die ten opzichte van de bezitter wordt aangenomen) en uit de omstandigheid dat het bezit doorgaans de door artikel 2229 B.W. vereiste hoedanigheden heeft en het ontbreken van (één of meerdere) ervan uitzonderlijk is, dat er een *feitelijk* vermoeden van deugdelijk bezit bestaat (37).

35. Cass. 2 december 1971, *Arr. Cass.* 1972, 326, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1972, 1, 323, verwijzende noot en *Rev. not. b.* 1973, 557; Cass. 16 februari 1973 (gronden van dit arrest), *Arr. Cass.* 1973, 606, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1973, I, 577, verwijzende noot en *Rev. not. b.* 1976, 154; Cass. 20 december 1974, *Arr. Cass.* 1975, 478, *Buil. en Pas.* 1975, I, 441, *R.W.* 1974-75, 1835, noot C, *Rev. not. b.* 1975, 396, *J.T.* 1975, 296 en *R.C.J.B.* 1976, 269, noot C. RENARD, "L'article 2279 en question?"; Cass. 4 december 1986, *Arr. Cass.* 1986-87, 448, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1987, I, 415, verwijzende noot, *R.W.* 1986-87, 2147 en *T. Not.* 1987, 128; cf. Cass. 9 maart 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 646, verwijzende noot, *Buil. en Pas.* 1992, I, 609, verwijzende noot en *R.W.* 1991-92 (verkort), 1466; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nrs. 856 en 866; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 157, 159, 168 in fine en 366; J. HANSENNE, "Prescription acquisitive" in *Rep. not.*, nr. 34; J. KOKELENBERG, Th. VAN SINAY en H. VUYE, "Overzicht van rechtspraak. Zakenrecht (1980-1988)", *T.P.R.* 1989, (1689), nr. 192, p. 1826; J. KOKELENBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c.*, *T.P.R.* 1995, p. 722, nr. 188bis; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nrs. 25, 27 en 36; H. SOLUS en R. PERROT, *Droit judiciaire privé*, I, nr. 192 in fine; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nrs. 115, litt. A en 125, litt. C; H. VUYE, *Bezit, en bezitsbescherming*, nrs. 216 in fine en 654;

36. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traite*, V, nr. 856; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming*, nr. 654.

37. H. DE PAGE en R. DEKKERS, *ibid.*; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nrs. 157 en 366; J. HANSENNE, "Prescription acquisitive" in *Rép. not.*, nr. 34; J. KOKELENBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c.*, *T.P.R.* 1995, p. 722, nr. 188bis in fine; C. RENARD en J. HANSENNE, "Possession" in *Rép. not.*, nr. 25; F. VAN NESTE, *Zakenrecht*, I, nr. 125, litt. C; H. VUYE, *ibid.*; cf. C. CAMBIER, *Droit judiciaire civil*, II, *La compétence*, Brussel, Larcier, 1981, p. 435, vn. 14.

De aangevoerde bezitsgebreken kunnen door alle middelen worden bewezen(38) en de feitenrechter stelt op onaantastbare wijze het al dan niet bestaan ervan vast(39).

12. De partijen in het boven afgedrukte cassatiearrest zijn de onderscheiden eigenaars van twee belendende gronden met woningen en eisers in cassatie voerden ter staving van hun (bij vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Mechelen van 2 maart 1994 ongegrond verklaarde) inleidende vordering ertoe strekkende rechtens te doen zeggen dat een aan de straatkant tegen de grens tussen die eigendommen gelegen perceel grond hun uitsluitende eigendom is, aan dat in het jaar 1945 een oorspronkelijk hun rechtsvoorgangers toebehorende strook grond gelegen achteraan tegen de grens tussen beide eigendommen aan de rechtsvoorgangers van verweerders in cassatie in ruil werd gegeven tegen bedoeld aan de straatkant gelegen perceel grond welke aanvoering door verweerders in cassatie werd tegengesproken. Voor het Hof van Beroep boden eisers in cassatie subsidiair het getuigenbewijs aan van het bestaan van de ruil in 1945 en van het door hen aangevoerde feit dat reeds sinds 1945 bedoeld perceel grond door hen en hun cliënteel werd gebruikt. Bij het bestreden op 12 juni 1996 door het Hof van Beroep te Antwerpen uitgesproken arrest waarbij het vonnis *a quo* werd bevestigd, werd dat bewijsaanbod van eisers in cassatie omtrent hun dertigjarig bezit van bedoeld perceel grond afgewezen omdat, zo zij het bestaan van de ruil "als feitelijk gegeven ter ondersteuning van het dertigjarig bezit vermogen te bewijzen met alle middelen van recht", zij "met hun bewijsaanbod van het beweerd voortdurend, onafgebroken, ongestoord, openbaar en ondubbelzinnig bezit" van bedoeld perceel grond "geen precieze en voor tegenbewijs vatbare daadzaken kwoteren die als daden van bezit uitgaande van hun rechtsvoorgangers en/of van henzelf kunnen gelden" en "die het (hof van beroep) moeten toelaten na te gaan of dit bezit daadwerkelijk beantwoordt aan de voorwaarden die voor het bezit worden vereist om te leiden tot het verkrijgen van het eigendomsrecht door verjaring" vermits het beweerde feit dat reeds sinds 1945 bedoeld perceel grond door hen en hun cliënteel werd gebruikt "geenszins volstaat ter bewijsoverlevering van een dertigjarig bezit als grondslag tot verjaring nu hieruit nog niet blijkt dat het bezit op een exclusieve wijze werd uitgeoefend door (eisers in cassatie) en/of hun rechtsvoorgangers en dit gedurende dertig jaar".

38. J. KOKELENBERG, Th. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c.*, *T.P.R.* 1989, nr. 192, p. 1826; J. KOKELENBERG, T. VAN SINAY en H. VUYE, *o.c.*, *T.P.R.* 1995, p. 722, nr. 188bis.

39. Cass., 4 juni 1833, *Pas.* 1833, 109; J. HANSENNE, *Les biens*, I, nr. 366; J. HANSENNE, "Prescription acquisitive" in *Rép. not.*, nr. 34; H. VUYE, *ibid.*

De feitenrechter aan wie een toelaatbaar getuigenbewijs wordt aangeboden, moet nagaan of de aangevoerde feiten voldoende bepaald(40), ter zake dienend(41) en voor tegenbewijs vatbaar (42) zijn. Het hof van beroep beperkt zich evenwel in zijn bestreden arrest niet tot de constatering dat de door eisers in cassatie aangevoerde feiten niet voldoende bepaald en niet voor tegenbewijs vatbaar zijn (43) maar wijst hun bewijstaanbod tevens af omdat die feiten, moesten zij worden bewezen, niet zouden

40. Art. 915 Ger.W.; Cass. 24 februari 1972, *Arr. Cass.* 1972, 587 en *Buil. en Pas.* 1972,1, 583; Cass. 19 februari 1975, *Arr. Cass.* 1975, 685 en *Buil. en Pas.* 1975, I, 622; Cass. 23 oktober 1981, *Arr. Cass.* 1981-82, 285 en *Buil. en Pas.* 1982, I, 275; Cass. 7 januari 1983, *Arr. Cass.* 1982-83, 600 en *Buil. en Pas.* 1983, I, 540; R. MOUGENOT, "La preuve" in *Répertoire notarial*, IV, *Les obligations*, Livre II (hierna verkort geciteerd "La preuve" in *Rép. not.*), Brussel, Larcier, 1997, nr. 218.
41. Art. 915 Gef.W.; Cass. 28 april 1972, *Arr. Cass.* 1972, 813 en *Buil. en Pas.* 1972,1, 796; Cass. 3 september 1976, *Arr. Cass.* 1977, 12 en *Buil. en Pas.* 1977, I, 8; Cass. 18 mei 1981, *Arr. Cass.* 1980-81, 1075, *Buil. en Pas.* 1981,1, 1075 en *R.W.* 1981-82, 2164; Cass. 8 maart 1984, *Arr. Cass.* 1983-84, 872 en *Buil. en Pas.* 1984, I, 801; R. MOUGENOT, "La preuve" in *Rép. not.*, nr. 217.
42. Art. 921, eerste lid Ger.W.; Cass. 5 juli 1926, *Buil. en Pas.* 1927, I, 38; Cass. 31 maart 1971, *Arr. Cass.* 1971, 728, verwijzende noot en *Buil. en Pas.* 1971, I, 697, verwijzende noot; Cass. 3 december 1971, *Arr. Cass.* 1972, 329, verwijzende noot en *Buil. en Pas.* 1972,1, 326, verwijzende noot; R. MOUGENOT, "La preuve" in *Rép. not.*, nr. 218.
43. De rechter oordeelt in feite en derhalve op onaantastbare wijze of de feiten die een partij aanbiedt te bewijzen nauwkeurig genoeg zijn om een getuigenverhoor toe te staan onder de voorwaarde dat hij de bewijskracht niet miskent van de akte waarin dat bewijs wordt aangeboden

aantonen dat hun bezit exclusief was en dienvolgens beantwoordde aan de door artikel 2229 B.W. vereiste hoedanigheden: door het bestreden arrest wordt aldus het bewijs van de deugdelijkheid van hun bezit aan eisers in cassatie opgelegd hoewel zij niet tot dat bewijs waren gehouden en integendeel verweerders in cassatie, zo zij zouden beweren dat, in zoverre het *corpus possessionis* van het door eisers in cassatie aangevoerde bezit zou worden bewezen (44), dit bezit gebrekkig en met name dubbelzinnig is, het bewijs van dat bezitsgebrek en dienvolgens van de ondeugdelijkheid van het bezit zouden moeten leveren (45) om welke miskennis van de regels betreffende de bewijslast dan ook cassatie werd uitgesproken.

Pieter HEURTERRE,
Erevrederechter,
Hoogleraar emeritus aan de V.U.B.

(Cass. 5 juli 1926, *ibid.*; Cass. 3 december 1971, *ibid.*; Cass. 19 februari 1975, *Arr. Cass.* 1975, 685 en *Buil. en Pas.* 1975,1, 622; Cass. 23 oktober 1981, *Arr. Cass.* 1981-82, 285 en *Buil. en Pas.* 1982,1, 275; Cass. 7 januari 1983, *Arr. Cass.* 1982-83, 600 en *Buil. en Pas.* 1983, I, 540); wanneer de wet bewijsvoering door getuigen niet verbiedt, oordeelt de rechter in feite en derhalve op onaantastbare wijze of een getuigenverhoor dienstig kan worden geleverd mits hij het principiële recht om zodanig bewijs te leveren niet miskent (Cass. 18 maart 1991, *Arr. Cass.* 1990-91, 747, *Buil. en Pas.* 1991, I, 663, *R.W.* 1990-91, 1437 en *J.T.* 1991, 717; Cass. 17 februari 1995, *Arr. Cass.* 1995, 189 en *R.W.* 1994-95, 1396; Cass. 16 september 1996, *Arr. Cass.* 1996, 754; Cass. 20 juni 1991, *Arr. Cass.* 1997, 680).

44. *Supra*, nr. 5.

45. *Supra*, nr. 11.